

De terrine van Willem Brouwers (1643-1701), een mooie aanwinst voor Het Markiezenhof

Op woensdag 30 november j.l. werd de terrine, in 1680/81 gemaakt door Willem Brouwers, officieel in bewaring gegeven aan Het Markiezenhof. De bijzonder fraaie kom wordt tentoongesteld in de vaste presentatie van het Bergse zilver op de bovenste verdieping van het museum. Maarten van de Oord, voorzitter van De Mastboom-Brosens Stichting, en Frank Petter, burgemeester van Bergen op Zoom, zorgden voor een feestelijke onthulling. De genoemde stichting is eigenaar van de terrine, maar geeft deze langdurig in bewaring om die in het museum tentoon te stellen. Het zeldzame object is gekocht van de bekende Amsterdamse antiquair en zilverexpert Jacob Roosjen, een autoriteit op het gebied van historisch zilver.

Burgemeester Frank Petter en voorzitter Maarten van den Oord bestuderen de net onthulde terrine tijdens de presentatie op 30 november 2022 in het Markiezenhof. (foto Ad van Loon)

De maker

De terrine is vervaardigd door Willem Brouwers. Hij is hier op 25 januari 1643 Nederlands Hervormd gedoopt. Hij was de zoon van Cornelis Brouwers en Catharina van der Meulen (soms ook vermeld als Van der Moelen). Vader Cornelis was kuiper van beroep en bekleedde daarnaast tal van stedelijke functies, waaronder die van schepen. Het echtpaar Brouwers-van der Meulen kreeg zeven kinderen. De geschiedenis van de familie Brouwers is uitgebreid beschreven in een artikel van Mr. O.Schutte in de Nederlandsche Leeuw 1987. Daarin valt te lezen dat diverse familieleden functies hadden in het openbaar bestuur. Voor vader Cornelis

Brouwers was Catharina van der Meulen zijn derde echtgenote, met wie hij dus nog zeven kinderen kreeg. Uit de twee eerdere huwelijken had hij nog twee kinderen. Cornelis is kort na 9 maart 1647 overleden; de kleine Willem was nog maar vier jaar oud. Zijn moeder hertrouwde een jaar later met de wijnhandelaar Pieter Colen. Ten behoeve van de kinderen van Cornelis Brouwers (waaronder dus Willem) werd op 3 november 1662 een huis gekocht in de Moeregrebstraat, tegenover het Spui. Het huis droeg de naam *De Cleijne Hogenboom*, soms ook aangeduid als *de Leege Boom* oftewel de Lage Boom. Willem is dan 19 jaar en waarschijnlijk al volop in opleiding tot zilversmid. Vier jaar later worden de kinderen Brouwers vermeld in een notariële akte van 8 september 1666. In deze akte werd nadrukkelijk vermeld dat Willem Brouwers 'uitlandig' is en daardoor niet aanwezig kon zijn bij het passeren van de akte. Een maand later, op 15 oktober, kochten de erfgenamen van Cornelis Brouwers het huis Sint Arnout in de Moeregrebstraat. Waarom Willem in het buitenland verbleef is niet duidelijk, mogelijk is hij zich verder gaan ontwikkelen als zilversmid. In ieder geval is hij in 1667 weer terug in Bergen op Zoom. In dat jaar werd hij voor het eerst gezworene (bestuurslid) van het zilversmedengilde. Hij moet zich daarvoor al wel als vrijmeester gevestigd hebben, anders kon hij niet tot het bestuur van het gilde worden toegelaten. Op 12 november 1669 trouwde hij met Wilhelmina Barlandus, dochter van Jacob Barlandus, die een aantal jaren schepen was. Hij was ook bestuurslid van het kleermakers en kousengilde. Het echtpaar Brouwers-Barlandus kreeg tien kinderen, waarvan er twee in de voetsporen van vader Willem als zilversmid zouden treden: Lambertus, geboren in 1674 en Johannes, geboren in 1681. Het is waarschijnlijk dat Willem zijn vak begint uit te oefenen in het pand De Lage Boom in de Moeregrebstraat. In 1673 kocht hij het *Packhuijs* van de Kemel in de Kortemeestraat. De aankoop is een van de vele onroerend goed transacties van Willem Brouwers, zoals die van het huis De Claver in de Klaverstraat, het huis De Bonten Hond in de Fortuinstraat, de Balmakers Hoeve in de Buitenpoorterij en het huis Den Ouden Rijn in de Kortemeestraat. In 1682 kocht hij twee huizen in de Engelsestraat met de namen Bethlehem en Den Bernardijn. Vanaf dat laatste jaar tot aan zijn dood in 1701 heeft hij hier zijn zilversmederij. Na zijn overlijden mocht Wilhelmina Barlandus het bedrijf voortzetten. Beide zonen Johannes en Lambertus werkten ook in de zaak. In een testamentaire akte van 11 april 1710 staat letterlijk vermeld dat Wilhelmina en haar beide zoons gezamenlijk de zilversmederij voeren. Haar zoon Johannes overleed op 3 juli 1721, waarna Wilhelmina het bedrijf voortzet met Lambertus. Wilhelmina overleed op 26 maart 1727. Lambertus zette daarna het bedrijf voort, samen met zijn schoonzus Meghelina van Grevebroeck. Dat ging echter niet lang goed. In 1729 braken er ongeregeldheden uit voor de winkels van Lambertus en die van zijn schoonzus. Zij zouden zilver van inferieur gehalte hebben geleverd. De drossaard kwam er aan te pas om Lambertus en Meghelina te ontzetten en de woedende kopers op afstand te houden. Het leidde tot een proces, waarbij keurmeesters uit Breda worden ingeschakeld. De uitkomst was dat beide winkels op last van het stadsbestuur werden gesloten. Lambertus kwam dit proces niet te boven; hij werd ziek en overleed enkele jaren later.

Het meesterteken

Bij het verschijnen van het boek *Zilver in en rond Bergen op Zoom* in 2017 was het meesterteken van Willem Brouwers nog niet bekend. Het is niet altijd mogelijk met zekerheid een meesterteken te koppelen aan de naam van een zilversmid. Het is een kwestie van reduceren en deduceren. En met een beetje geluk worden in de archieven aanknopingspunten of aanwijzingen gevonden. Bij Willem Brouwers was dat in eerste instantie het bestuderen van een lepel in de collectie van het Kasteel van Laarne (boek *Zilver BoZ*, catalogus nr 79). In Laarne (België) wordt de lepel toegeschreven aan M. Brouwers ca 1680. We kennen geen zilversmid M. Brouwers in Bergen op Zoom en de conservator van het kasteel in Laarne kon

ons geen duidelijkheid geven waar de toeschrijving op gebaseerd is. Inmiddels is wel duidelijk dat hier niet M. maar W. Brouwers bedoeld zal zijn.

Willem Brouwers was sinds 1662 mede-eigenaar van het pand De Lage Boom in de Moeregrebstraat. We weten niet wanneer hij precies vrijmeester geworden is, maar dat zou best mogelijk rond dat jaar kunnen zijn. In 1666 verbleef hij in het buitenland en in 1667 was hij al gezworene van het zilversmedengilde. De combinatie van de huisnaam en het meesterteken met de boom in een ovaal lijkt voor de hand te liggen. Daarmee kan ook de hoeflepel uit 1691/92 in de collectie van het Markiezenhof met hetzelfde meesterteken aan Willem Brouwers worden toegeschreven. Hetzelfde meesterteken staat ook op twee lepels in een particuliere collectie (cat. nr. 80) en de prachtige avondmaalsschotel (cat.nr. 24).

De jaarletter

Bij het reconstrueren van de jaarletterreeksen, zoals die in het boek over Bergs zilver vermeld staan, waren er destijds betrekkelijk weinig zekere aanknopingspunten. De keurmeesters van het gilde gebruikten in principe elk jaar een andere jaarletter. De letter J werd niet gebruikt om verwarring met de letter I te voorkomen. Zo gebruikte men 25 letters over een periode van 25 jaar. Van 27 objecten uit de periode tot 1810 is uit archiefbronnen met zekerheid vast te stellen in welk jaar die vervaardigd zijn. Met nieuwe vondsten zoals de terrine en de wijnproefbeker kunnen daar weer enkele jaarletters aan worden toegevoegd.

De keurmeesters maakten geregeld nieuwe stempels waarin de jaarletters werden gesneden. De stempels gebruikte men zolang mogelijk, maar het kwam voor dat de stempel stukgeslagen werd of zoek raakte. Iedere stempel had een eigen basisvorm, soms ovaal, soms rond, soms in de vorm van een gewelfd wapenschild.

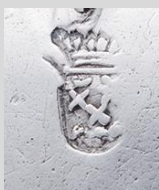
De vorm van de jaarletters in de tweede helft van de 17^e eeuw zijn als volgt:

Het stadskeur

Behalve de jaarletter sloegen de keurmeesters ook een stadskeur. De gebruiksduur van dit stempel was afhankelijk van het gebruik. In de 17^e eeuw waren er tegelijkertijd soms wel meer dan twintig zilversmeden actief. Het stadskeur moest dan vaak worden afgeslagen, wat tot slijtage of breuk leidde. Soms ging een stempel maar enkele jaren mee. Men ging bij het snijden van een nieuw stadskeur met de mode mee, waardoor de heraldische vorm van het stadswapen evolueerde.

Voor de stadskeuren uit de tweede helft van de 17^e eeuw komen we uit op de volgende vormen:

Stadskeur
Hoeflepel
1690/91

Stadskeur
terrinen

Stadskeur
Avondmaalsschotel
1704/05 - 1728/29

Afgeschuinde
schildvorm
Gebruiktussen
1701 - 1729

Conclusie

Op grond van het vormtechnische onderzoek door zilverkenner Jacob Roosjen, het materiaaltechnisch onderzoek door Waarborg Holland te Gouda en op grond van de vorm van de jaarletter en het stadskeur, is de conclusie gerechtvaardigd om de datering van de terrine van Willem Brouwers te dateren op 1680/81.

Cees Vanwesenbeeck